

PROCESRECHT

Nr. 65**Hoge Raad 22 juni 2012**

IEF 11479

(Knooble/Staat en NNI)

Mrs. Numann, Van Buchem-Spapens, Van Oven, Streefkerk en Drion

Knooble B.V.,
tegen

1. De Staat der Nederlanden
2. Stichting Nederlands Normalisatie-Instituut

Samenvatting**Art. 11 Aw en art. 1019h Rv**

In de zaak Knooble/De Staat en het Nederlands Normalisatie Instituut ("NNI") staat de status van de zogenaamde NEN-normen centraal. NEN-normen zijn normen uitgebracht door NNI ten behoeve van normalisatie op het terrein van (onder meer) de bouw. In het Bouwbesluit en de Regeling Bouwbesluit wordt op een groot aantal plaatsen naar de NEN-normen verwezen. Knooble, een bouwadviesbureau, wenst de NEN-normen op haar website te plaatsen. De NEN-normen zijn echter niet vrij verkrijgbaar: zij kunnen alleen bij NNI worden ingezien (maar niet worden gekopieerd), of tegen betaling van een substantiële vergoeding worden verkregen. NNI behoudt zich daarbij het auteursrecht op de NEN-normen voor. Knooble meent echter dat NNI de NEN-normen gratis of tegen een redelijke vergoeding aan haar ter beschikking moet stellen. NNI weigert, waarna Knooble de rechtbank (onder meer) een verklaring voor recht vraagt dat de NEN-normen vrij zijn van auteursrechten. Knooble beroept zich in dat verband op artikel 11 van de Auteurswet, dat bepaalt dat geen auteursrechten bestaan op door de overheid uitgevaardigde wetten, besluiten en verordeningen. In tegenstelling tot de rechtbank¹ heeft het hof² de vorderingen van Knooble afgewezen, waarna Knooble in cassatie gaat. De Hoge Raad oordeelt, in navolging van het hof (en de Raad van State³), dat de NEN-normen geen algemeen verbindende voorschriften zijn. NNI is namelijk niet bevoegd om algemeen verbindende voorschriften in de zin van de Grondwet uit te vaardigen. De NEN-normen zijn dan ook niet op grond van artikel 11 Aw vrij van auteursrechten. De Hoge Raad wijst de vordering van NNI Knooble te veroordelen in de (volledige) proceskosten ex artikel 1019h Rv toe, omdat NNI zich heeft verweerd tegen de door Knooble gevorderde verklaring voor recht dat op de NEN-normen geen auteursrechten rusten.

In de noot wordt het arrest enkel besproken op het punt van de proceskostenveroordeling. Derhalve zijn hierna enkel de overwegingen van de Hoge Raad met betrekking tot de door NNI gevorderde proceskosten opgenomen.

1 Rb. 's-Gravenhage 31 december 2008, LJN: BG8465.
2 Hof 's-Gravenhage 16 november 2010, LJN: BO4175.
3 Raad van State 2 februari 2011, LJN: BP2750.

Hoge Raad

3.14 NNI heeft aanspraak gemaakt op vergoeding van proceskosten op de voet van art. 1019h Rv., omdat zij, naar de kern genomen, verweer voert ter handhaving van haar intellectuele eigendomsrechten. Die, door Knooble betwiste, aanspraak is gegrond, nu NNI, die op het standpunt staat dat zij auteursrechthebbende is ten aanzien van de NEN-normen, in cassatie verweer heeft gevoerd teneinde te voorkomen dat op vordering van Knooble voor recht zal worden verklaard dat de NEN-normen waarnaar in het Bouwbesluit of de Regeling Bouwbesluit wordt verwezen, vrij zijn van auteursrechten.

Knooble heeft tevens betoogd dat, zo art. 1019h in dit geding al toepassing kan vinden, NNI heeft nagelaten duidelijk te maken welk deel van de door haar opgevoerde kosten betrekking heeft op de auteursrechtelijke aspecten van de zaak. Dit betoog, dat kennelijk ertoe strekt dat zij slechts in een deel van de kosten van NNI op de voet van art. 1019h zou behoren te worden veroordeeld, mist doel omdat de op art. 89 lid 4 Grondwet en art. 3 en 4 Bekendmakingswet betrekking hebbende geschilpunten bepalend zijn voor de uitkomst van het auteursrechtelijke geschilpunt [...].

3.15 NNI acht een bedrag aan proceskosten van € 60.000,- redelijk en evenredig. Knooble heeft het door NNI gespecificeerde bedrag niet gemotiveerd bestreden, zodat de aan de zijde van NNI gevallen proceskosten als hierna te melden zullen worden toegewezen.

Noot***Het toepassingsbereik van artikel 1019h Rv verruimd***

NNI vordert in cassatie bij conclusie van antwoord een proceskostenveroordeling ex artikel 1019h Rv⁴ ten laste van Knooble. Volgens NNI is sprake van een geschil over de handhaving van IE-rechten in de zin van artikel 1019 Rv. Zij baseert zich op de stellingen dat zij de auteursrechthebbende op de NEN-normen is en dat het voeren van verweer tegen de vordering van Knooble moet worden gerekend onder maatregelen, procedures en rechtsmiddelen die noodzakelijk zijn om de handhaving van de intellectuele eigendomsrechten te waarborgen als bedoeld in artikel 1 van de Handhavingsrichtlijn. De Hoge Raad gaat daarin mee en oordeelt dat het verweer van NNI tegen een door Knooble gevorderde verklaring voor recht dat geen auteursrechten rusten op de NEN-normen dient te worden aangemerkt als een "verweer (...) ter handhaving van haar intellectuele eigendomsrechten" (r.o. 3.14). De

4 Artikel 1019h Rv vormt de implementatie van artikel 14 Handhavingsrichtlijn (Richtlijn 2004/48/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende de handhaving van intellectuele eigendomsrechten (PbEU 2004 L 195/17)). Artikel 1019h Rv luidt als volgt: "(...) wordt de in het ongelijk gestelde partij desgevorderd veroordeeld in de redelijke en evenredige gerechtskosten en andere kosten die de in het gelijk gestelde partij heeft gemaakt, tenzij de billijkheid zich daartegen verzet."

Hoge Raad veroordeelt Knooble in de (door NNI gespecificeerde, door Knooble niet gemotiveerd bestreden) kosten van het geding in cassatie ad € 60.000,-.

Om twee (met elkaar verband houdende) redenen is de toepassing van artikel 1019h Rv in het onderhavige geschil interessant:

- 1) er is geen inbreukvraag aan de orde; en
- 2) het geschil heeft betrekking op een vordering gericht tegen de rechthebbende.

Ad 1) Geen inbreukvraag, wel 1019h Rv

Op het punt van de proceskostenveroordeling gaat de Hoge Raad voorbij aan de opvatting van A-G Langemeijer in zijn conclusie van 30 maart 2012.⁵ In tegenstelling tot de Hoge Raad is de A-G van mening dat artikel 1019h Rv hier niet van toepassing is, omdat in deze zaak “niets [valt] te handhaven” (nr. 5.7). Immers is in feitelijke instanties gesteld noch gebleken dat Knooble een inbreuk op het auteursrecht van het NNI heeft begaan of dreigt te begaan. Voor toepassing van artikel 1019h Rv is volgens A-G Langemeijer steeds een band tussen het geding en de handhaving van het desbetreffende IE-recht vereist, zelfs wanneer artikel 1019h Rv in ruime zin wordt opgevat en (bijvoorbeeld) van toepassing wordt geacht in geval van procedures waarin een verklaring voor recht wordt gevorderd en exequaturprocedures.

A-G Langemeijer lijkt de mening te zijn toegedaan dat de term ‘handhaving’ moet worden begrepen als: handhaving tegen inbreuk. Deze opvatting is in lijn met het arrest van het Hof ’s-Gravenhage in de zaak X/ThuisKopie,⁶ waarin het Haagse hof heeft geoordeeld dat zolang het Europese Hof van Justitie niet anders heeft beslist, de Handhavingsrichtlijn alleen van toepassing is op (dreigende) inbreuken op intellectuele eigendomsrechten.⁷ Specifiek met betrekking tot artikel 1019h Rv heeft het Haagse hof geoordeeld dat dit artikel “alleen van toepassing is op procedures tussen enerzijds de houder van een intellectuele-eigendomsrecht (...) en anderzijds de vermeende inbreukmaker (...), voor zover in z'n procedure de vraag aan de orde is of de vermeende inbreukmaker zonder toestemming handelingen (heeft) verricht of dreigt te verrichten die zijn voorbehouden aan de houder van het recht.”

(r.o. 8.2 t/m 8.5).⁸ Volgens het Haagse hof is deze inbreukvraag aan de orde waar in een procedure wordt opgetreden tegen een inbreuk, of waar een verklaring voor recht van niet-inbreuk wordt gevraagd. Ook is de inbreukvraag bijvoorbeeld aan de orde in een executiegeschil waarin het gaat om de vraag of een eerder gegeven inbreukverbod wordt nageleefd, alsmede in nietigheids- en oppositieprocedures voor zover die samenhangen met een concrete (voorgenomen) inbreukactie. In laatstgenoemde procedures is immers in feite sprake van een vooruitgeschoven inbreukverweer. Datzelfde geldt voor een procedure waarin een zogenaamd ‘wapperverbod’ wordt gevorderd op de grond dat er geen inbreuk wordt gemaakt (r.o. 5.8).

Het Europese Hof heeft in de zaak Realchemie/Bayer⁹ geoordeeld dat ook de kosten van een exequaturprocedure (volgend op een procedure ter handhaving van IE-rechten) vallen onder het toepassingsbereik van artikel 14 Handhavingsrichtlijn. Hoewel het hof daartoe de mogelijkheid had, heeft het zich niet uitgesproken over de vraag wat dient te worden verstaan onder ‘handhaving van IE-rechten’, althans, of de richtlijnbevestigingsartikel 14 -van toepassing is indien geen sprake is van (dreigende) inbreuk.¹⁰

Door een proceskostenveroordeling op de voet van artikel 1019h Rv toe te wijzen in een geschil waarin de inbreukvraag niet aan de orde is, lijkt de Hoge Raad deze vraag (of vragen) nu zelf te hebben beantwoord. Klaarblijkelijk moet ‘handhaving’ niet (meer) enkel worden begrepen als handhaving van IE-rechten tegen inbreuk, maar ook als handhaving in de zin van instandhouding, althans verdediging van IE-rechten tegen een ‘aanval’ van een derde belanghebbende, zoals i.c. Knooble.¹¹ Daarbij moet worden aangetekend dat ook in op zichzelf staande procedures ter instandhouding of verdediging van IE-rechten als de onderhavige een inbreukvraag kan spelen, zij het op de achtergrond. De (preventief) gevorderde verklaring voor recht dat de NEN-normen rechtenvrij zijn kan in dat verband hoogstens worden beschouwd als een vooruitgeschoven inbreukverweer van Knooble. Anders dan het Hof ’s-Gravenhage in X/ThuisKopie, stelt de Hoge Raad niet als eis voor de toepasselijkheid van artikel 1019h Rv dat samenhang bestaat met een concrete (voorgenomen)

5 Conclusie A-G Langemeijer d.d. 30 maart 2012, LJN: BW0393(Knooble/Staat en NNI).

6 Hof ’s-Gravenhage 29 maart 2011, IER 2011/45 (X/De ThuisKopie) m.nt. F.W.E. Eijsvogels.

7 A-G Huydecoper lijkt in zijn conclusie bij HR 22 juni 2012, LJN: BW4006 (Pharmachemie/Glaxo) van dezelfde voorwaarde voor toepasselijkheid van artikel 1019h Rv uit te gaan: “Nu het hier ongetwijfeld gaat om een zaak betreffende (beweerde) inbreuk op een recht van intellectuele eigendom, kunnen de partijen inderdaad aanspraak op een kostenveroordeling conform dit wetsartikel maken.” (nr. 48).

8 In de zaak X/ThuisKopie bracht het niet betalen van de in artikel 16c Auteurswet bedoelde thuisKopieheffing volgens het hof niet mee dat de appellant zonder toestemming handelingen verricht die zijn voorbehouden aan de rechthebbende. Het hof achtte artikel 1019h Rv daarom niet van toepassing.

9 HvJ EU 18 oktober 2011, nr. C-406/09, NJ 2012/19 m.nt. M.V. Polak; IER 2012/20 m.nt. F.W.E. Eijsvogels; JBPr 2012/1 m.nt. A.M. van Aerde.

10 Betoogd is dat wel uit het arrest mag worden afgeleid dat het Europese Hof een niet te beperkte toepassing toekent aan (artikel 14 van) de Handhavingsrichtlijn. Zie ook A.M. van Aerde in zijn noot onder HvJ EU 18 oktober 2011, nr. C-406/09, JBPr 2012/1 (Realchemie/Bayer); conclusie A-G Huydecoper HR 11 mei 2012, zaaknr. 11/01131 (ACI c.s./Stichting De ThuisKopie), voetnoot nr. 68.

11 De A-G spreekt van ‘handhaving met het schild’ (te onderscheiden van ‘handhaving met het zwaard’); nr. 5.8.

inbreukactie door de rechthebbende. De Hoge Raad lijkt dus uit te gaan van een ruimer toepassingsbereik dan het Haagse Hof.

Overigens is reeds in de lagere rechtspraak,¹² in de Leidraad Indicatie-tarieven in IE-zaken¹³ en door A-G Verkade¹⁴ aangenomen dat procedures waarin uitsluitend de geldigheid van een IE-recht aan de orde is onder het bereik artikel 1019h Rv vallen. Recentelijk heeft A-G Huydecoper gesuggereerd een vraag van uitleg te stellen aan het Europese Hof van Justitie teneinde antwoord te zien of artikel 14 Handhavingsrichtlijn van toepassing is in een geding waarin betalingsplichtigen (met betrekking tot de thuiskopieheffing) een verklaring voor recht vragen ten laste van Stichting De Thuiskopie, gericht op de vaststelling van de omvang van die heffing.¹⁵ Niet geheel ondenkbaar is dat de Hoge Raad de met het arrest Knooble/Staat en NNI ingezette 'lijn' voortzet en ook in deze zaak een proceskostenveroordeling ex artikel 1019h Rv uitspreekt.¹⁶

Ad 2) Vordering gericht tegen de rechthebbende: 1019h Rv van toepassing

In een rechttoe, rechtaan inbreukzaak is de rechthebbende de eisende en de (vermeende) inbreukmaker de verwerende partij. In de onderhavige zaak is de rechthebbende de partij (althans, één van de partijen) die zich verweert tegen een jegens haar ingestelde vordering. A-G Langemeijer geeft in zijn conclusie de Hoge Raad in overweging prejudiciële vragen te stellen over de (niet-)toepasselijkheid van artikel 14 Handhavingsrichtlijn in een geschil dat betrekking heeft op een vordering gericht tegen de houder van het uitsluitend recht (en dus niet tegen de vermeende inbreukmaker), zie zijn conclusie nr. 5.10. A-G Huydecoper suggereerde een vergelijkbare vraagstelling in de hiervoor genoemde zaak ACI c.s./Thuiskopie.¹⁷ Ook aan deze adviezen gaat de Hoge Raad voorbij.

Opvallend is dat de Hoge Raad artikel 1019h Rv niet met zoveel woorden van toepassing verklaart op het *geding*, maar op het *verweer* van NNI. Dat moet volgens de Hoge Raad worden aangemerkt als een "verweer (...) ter handhaving van haar intellectuele eigendomsrechten". Mogelijk was het voor de Hoge Raad een brug te ver om in dit geval te spreken van een *procedure* ter handhaving van IE-rechten, immers Knooble als eisende partij heeft geen IE-rechten te handhaven. Zo lijken we de uitspraak echter wel te moeten begrijpen, nu door de

Nederlandse wetgever,¹⁸ in de Handhavingsrichtlijn¹⁹ en in de rechtspraak²⁰ op het punt van de proceskostenveroordeling wordt uitgegaan van toepasselijkheid op een *procedure*, en niet op afzonderlijke vorderingen/verweren. Wanneer eenmaal is vastgesteld dat het een procedure ter handhaving van IE-rechten betreft, dan kan een volledige proceskostenveroordeling worden uitgesproken ten laste van de verliezer, ongeacht of deze eiser of gedaagde is, rechthebbende of inbreukmaker. Een andere opvatting zou in strijd kunnen zijn met de eis van *equality of arms*, gelijkheid van processuele middelen.²¹ Overigens moeten de 1019h Rv-kosten wel worden gevorderd.²²

Zo bezien had de Hoge Raad, in het hypothetische geval dat hij het cassatieberoep gegrond had verklaard, evenzeer een volledige proceskostenveroordeling in het voordeel van Knooble moeten uitspreken.²³ Nu immers klaarblijkelijk van toepasselijkheid van artikel 1019h Rv moet worden uitgegaan in procedures als de onderhavige (waarin geen inbreukvraag aan de orde is en de rechthebbende zich verweert tegen een jegens haar gerichte vordering), heeft tevens te gelden dat elk van de betrokken partijen aanspraak kan maken op een volledige proceskostenveroordeling. Dat lijkt vreemd: een partij die zelf geen IE-rechten te handhaven heeft, kan in theorie (met succes) een kostenveroordeling op de voet van artikel 1019h Rv vorderen als voor haar wederpartij maar 'iets' valt te handhaven. Maar dat is in feite niet anders in een inbreukzaak waarin de vermeende inbreukmaker zich met succes verweert tegen een verbodsvordering van de rechthebbende. In zoverre lijkt het stelsel in evenwicht te zijn.

Het doel van artikel 14 Handhavingsrichtlijn

De vraag rijst hoe het voorgaande zich verhoudt tot het doel van artikel 14 Handhavingsrichtlijn, zoals aangehaald door het Europese Hof in de zaak Realchemie/Bayer, "te weten te voorkomen dat een benadeelde partij ervan zou worden weerhouden om ter waarborging van zijn intellectuele-eigendomsrechten een gerechtelijke procedure in te stellen." In overeenstemming met dit doel "moet in het algemeen de pleger van de inbreuk op intellectuele eigendomsrechten alle finan-

12 Zie bijvoorbeeld rb. 's-Gravenhage 18 januari 2012, IEF 10801 (KeyTo Metals/Verlag StahlschlüsselWegst).

13 De Leidraad Indicatie-tarieven in IE-zaken (versie 11 oktober 2010) is te raadplegen via rechtspraak.nl.

14 Conclusie A-G Verkade HR 13 april 2012, LJN: BV8218 (A/JB Inflatable), nr. 3.24.

15 Conclusie A-G Huydecoper HR 11 mei 2012, zaaknr. 11/01131 (ACI c.s./Stichting De Thuiskopie), nr. 122 e.v.

16 In de zaak ACI c.s./Thuiskopie is arrest bepaald op 21 september 2012.

17 Zie noot 15.

18 Kamerstukken II 2005/06, 30 392, nr. 3.

19 Artikel 2 Handhavingsrichtlijn over het toepassingsgebied rept over 'maatregelen, procedures en rechtsmiddelen'. Artikel 14 Handhavingsrichtlijn gaat uit van de 'in het ongelijk gestelde partij'.

20 De zaak Visser/Heto, Vzv. Rb 's-Gravenhage 8 augustus 2006, rolno. 06-619, is de eerste zaak in een reeks van vele waarin is aangenomen dat ook de verliezende rechthebbende in de volledige proceskosten kan worden veroordeeld; zie ook D.J.G. Visser & A. Tsoutsanis, 'De volledige proceskostenveroordeling in IE-zaken', NJB 2006, p. 1943.

21 Zie o.m. Groene Serie Burgerlijke Rechtsvordering, titel 15 Rv, aant. 1.

22 HR 30 mei 2008, NJ 2008/556 (Endstra/Nieuw Amsterdam) m.nt. E.J. Dommering; HR 26 februari 2010, BIE 2010/149 (Stichting Baas in Eigen Huis/Plazacasa).

23 In het, eveneens hypothetische, geval dat Knooble deze kosten zou hebben gevorderd. In feitelijke instanties heeft zij enkel de 'normale' proceskosten (ex artikel 237 Rv) gevorderd.

ciële gevolgen van zijn handelswijze dragen”, aldus nog steeds het Europese Hof.²⁴

A-G Langemeijer meent in zijn conclusie bij Knooble/Staat en NNI dat niet kan worden volgehouden dat voornoemd doel wordt gediend met het voeren van verweer door NNI in het onderhavige cassatiegeding (nr. 5.9). Nu kan men zich afvragen of het doel wel zo gelukkig is geformuleerd. Immers is daarbij tot uitgangspunt genomen dat de rechthebbende steeds de benadeelde, eisende (in het gelijk gestelde of te stellen) partij is. Artikel 14 Handhavingsrichtlijn rept echter over de ‘in het ongelijk gestelde partij’. In overeenstemming met deze bepaling wordt (althans in Nederland) de IE-rechthebbende, die in een procedure ter handhaving van IE-rechten – als eisende dan wel als gedaagde partij – in het ongelijk is gesteld, evenzeer veroordeeld in de volledige proceskosten. Bovendien lijkt het door het Europese Hof aangehaalde doel te miskennen dat de mogelijkheid (of: de dreiging) van een volledige proceskostenveroordeling een partij er juist van zou kunnen weerhouden een geschil aan de rechter voor te leggen.

Wat hiervan verder zij, beargumenteerd kan worden dat we de Europese wetgever, het Europese Hof en de richtlijnbeplanning toch zo moeten begrijpen dat voor toepasselijkheid van artikel 14 Handhavingsrichtlijn c.q. 1019h Rv een inbreukvraag aan de orde dient te zijn, in het betreffende geding dan wel in een daarmee samenhangend geding. Hiervoor kan onder meer steun worden gevonden in de letterlijke bewoordingen van het doel, maar tevens in de considerans en vrijwel alle materiële bepalingen van de Handhavingsrichtlijn, die spreken over «inbreuk».²⁵ Dat de Hoge Raad een andere opvatting is toegedaan blijkt uit het hier besproken arrest, waarin een volledige proceskostenveroordeling ex artikel 1019h Rv is toegewezen in een zaak die geen betrekking heeft op inbreuk of een dreigende inbreuk op een IE-recht. De omstandigheid dat het de rechthebbende is die zich verweert tegen een jegens hem gerichte vordering hoeft volgens de Hoge Raad niet aan toepasselijkheid van artikel 1019h Rv in de weg te staan.

Al met al volgt uit het arrest Knooble/Staat en NNI dat de Hoge Raad uitgaat van een ruim toepassingsbereik van artikel 1019h Rv. Over de wenselijkheid daarvan kan (en zal) worden getwist.

Charlotte Vrendenburg*
Leiden, augustus 2012

.....
24 Realchemie/Bayer, nr. 49.

25 Zie ook Conclusie A-G Strikwerda voor HR 16 oktober 2009, LJV B1253 (Realchemie/Bayer), nr. 23.

* Mw. mr. C.J.S. Vrendenburg is als PhD-candidate verbonden aan het Instituut voor Privaatrecht, secties Burgerlijk Procesrecht en Ondernemingsrecht, Universiteit Leiden.

Rechtspraak in het kort

OCTROOIRECHT

Nr. 66

Hoge Raad 22 juni 2012

IEF 11482

(G-standaard)

Pharmachemie B.V.,
tegen
Glaxo Group Ltd.

Art. 53 lid 1 aanhef en onder b Row

Voor de door Pharmachemie bepleite beperkte uitleg, te weten dat – kort gezegd – van aanbieden slechts sprake is in geval van een uiting gericht op een concrete transactie, zodat het een concurrent vrij zou staan om nog voor het verstrijken van de geldigheidsduur van het octrooi bekend te maken {in casu in de zgn. G-standaard} dat hij op afzienbare termijn op de markt komt met een generieke variant van het desbetreffende geneesmiddel met eenzelfde werkzame stof, is in de wet(sgeschiedenis), rechtspraak noch literatuur steun te vinden. Met juistheid heeft het hof tot uitgangspunt genomen dat aanbieden voor een van de eerder in art. 53 lid 1, onder b, opgesomde handelingen in ruime zin moet worden opgevat.

Art. 36 Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VwEU)

Het tot op de laatste dag kunnen handhaven van de aan een octrooi verbonden rechten, waaronder het recht om zich te verzetten tegen het doen van een aanbieding als in dit geding aan de orde, behoort tot het specifieke voorwerp van het octrooi, en de beperking van het vrije verkeer van goederen die dat meebrengt, is ingevolge art. 36 VwEU gerechtvaardigd.

Art. 1019h Rv

Glaxo heeft in haar schriftelijke toelichting (in cassatie) aanspraak gemaakt op veroordeling van Pharmachemie in de proceskosten met toepassing van art. 1019h. Zij heeft daarbij echter niet gehandeld in overeenstemming met hetgeen de Hoge Raad met betrekking tot het geldend maken van een dergelijke vordering heeft geoordeeld in zijn arrest van 30 mei 2008, LJV BC2153, NJ 2008, 556 [Endstra tapes]; eerst bij haar brief naar aanleiding van de conclusie van de Advocaat-Generaal heeft zij die kosten opgegeven en gespecificeerd. Nu echter Pharmachemie heeft laten weten geen opmerkingen te hebben over het gespecificeerde bedrag (van EUR 77.984,34, excl. BTW), zal dat desalniettemin worden toegewezen.